

УДК 351.746

ПЕТРІВ І.М., кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ДЕРЖАВИ

***Анотація.** Про розвиток понятійного апарату інформаційного суспільства і системи забезпечення інформаційної безпеки та суверенітету України. Зроблено пропозиції щодо удосконалення структури розвитку інформаційного суспільства, враховуючи власні міжнародні зобов'язання.*

***Ключові слова:** інформаційна безпека, інформаційний простір, інформаційне суспільство, інформаційний суверенітет, система забезпечення інформаційної безпеки держави, національний інформаційний простір, інформаційні ресурси, світовий інформаційний простір.*

***Аннотация.** О развитии понятийного аппарата информационного общества и системы обеспечения информационной безопасности и суверенитета Украины. Сделаны предложения по усовершенствованию структуры развития информационного общества, учитывая собственные международные обязательства.*

***Ключевые слова:** информационная безопасность, информационное пространство, информационное общество, информационный суверенитет, система обеспечения информационной безопасности государства, национальное информационное пространство, информационные ресурсы, мировое информационное пространство.*

***Summary.** About development of conceptual system of informational society and system of providing of informational safety and sovereignty of Ukraine. Suggestions on the improvement of structure of development of informational society are made, taking into account the own international obligations.*

***Keywords:** information security, information environment, information society, information sovereignty, system of providing state information security, national information environment, resources of information, global information environment.*

***Постановка проблеми.** З появою новітніх інформаційних технологій значно збільшився вплив на свідомість людей щодо формування поняття “громадянське інформаційне суспільство”. Можливо в декілька разів більшим є їх вплив на підсвідомість, що надає можливість як відкрито так і таємно маніпулювати людьми, зокрема, з боку іноземних держав, створювати групи впливу, як на діяльність органів державної влади, так і на суспільство в цілому, що може завдати великої шкоди національній безпеці держави і її складовій – інформаційній безпеці держави.*

Одним із характерних та найважливіших елементів забезпечення інформаційної безпеки держави є її інформаційний простір. Забезпечення його розвитку має величезний вплив на подальший розвиток держави, є доленосним для її процвітання, тому що зростання меж “сучасного інформаційного простору” як за часом, так і за обсягом на сьогодні є непередбаченим. Тому якнайшвидший розвиток єдиного національного простору та його забезпечення на даний момент є актуальним як ніколи.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Серед дослідників, які останнім часом присвячували свої роботи певним аспектам забезпечення інформаційної безпеки України у межах державної політики, слід назвати праці вітчизняних вчених (В. Петрик, О. Штоквиш, В. Кальниш, В. Полевий, В. Остроухов [1], М. Присяжнюк [2], І. Арістова [3], О. Олійник [4] А. Марущак [5], В. Степанов [6]). Але в їх дослідженнях не приділялось достатньої уваги визначенню поняття “інформаційний простір держави” та аналізу заходів щодо розвитку її інформаційного простору.*

Метою статті є визначення поняття інформаційного простору держави як елементу інформаційного суспільства та окреслення правових та організаційних заходів з удосконалення розвитку єдиного національного інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, зростання кількості інформації все більше визначають сутність нашої епохи. Сучасний стан зростання обсягів інформаційних потоків у всіх сферах життєдіяльності будь-якої країни характеризується як перехідний період від “індустріального суспільства” до “інформаційного суспільства”. Але це інформаційне суспільство і його інформаційне поле повинно формуватись з урахуванням цінностей суспільства та прерогативних напрямів розвитку держави. Подальший розвиток інформаційного поля держави повинен забезпечуватись насамперед розробленим понятійним апаратом.

Поняття “інформаційний простір” поєднує два терміни: інформація і простір. З початку розглянемо визначення поняття “інформація”.

Академік В. Глушков зазначає: “Інформація в найширшому її розумінні є міра неоднорідності розподілу матерії та енергії в просторі і часі, міра змін, які супроводжують всі процеси, що відбуваються у світі... Інформацію несуть у собі не тільки наповнені буквами сторінки книг чи людська мова, а й сонячне світло, складки хребта гір, шум водоспаду, шелест листя і т.д.” [7].

Філософський енциклопедичний словник містить таке визначення поняття “інформація”: “повідомлення, інформування про стан справ, відомості про будь-що, що передається людьми” [8, с. 32]. об'єкта товарно-денежних отношений

Брижко В. розглядає інформацію в двох аспектах. По-перше, “інформація” – це відомості про дійсність на основі мислення і висновків людей або вирішення завдань засобами, що наділені інтелектуальними можливостями. По-друге, “інформація” розглядається як кількісне значення міри пропускну здатності каналу зв'язку й упорядкованості потоку повідомлень в мережах передачі даних, який складає потік “даних” до яких “відомості прикріплені” [9, с. 116]. При такому підході та з правової точки зору можна враховувати кількісне значення пропускну здатності каналу зв'язку, чим підкреслюється матеріальний зміст “інформації” як об'єкту товарно-грошових відносин, та є можливість вести мову про “право власності на інформаційні продукти”.

Вчені-філософи виходять із поняття інформації через аналіз її предметної і суб'єктної сторін. Предметна сторона інформації утворюється розумінням її сутності. Суб'єктна – з'ясуванням, передусім, її значущості для розвитку суспільства.

Значущість інформації залежить від її властивостей та якостей, що розглядаються як дві сторони однієї медалі. З одного боку, це вимоги, що визначають якість і свободу інформації, її вільний рух і вільний доступ до неї відповідно до вимог Конституції України та “Хартії глобального інформаційного суспільства” від 22 липня 2000 р. [10]. З іншого боку, це потреба в захищеності інформації від маніпулювання, перекручення, обмеження, від її використання з метою шантажу, як інформаційної агресії та інформаційної зброї. У резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Розвиток у сфері інформації і телекомунікації у контексті інформаційної безпеки” від 7 січня 2002 р. [11] основним принципом створення міжнародних концепцій інформаційної безпеки визнана необхідність додержання балансу між заходами інформаційної безпеки, що обмежують загальні права і свободи людини, та принципами інформаційної свободи – збереження вільного руху інформації, забезпечення можливості доступу до неї. Цінностями інформаційного суспільства “Хартія глобального інформаційного суспільства” проголошує можливість вільного обміну інформацією і знаннями, толерантність і повагу до особливостей інших людей.

Розглядаючи цінності інформаційної сфери суспільства, можна погодитись з А. Міночкіним і виділити її основну групу, до якої доцільно віднести – її істинність, достовірність, актуальність, своєчасність, точність, достатність, обґрунтованість, доступність, стійкість, повноту [12, с. 132].

Сьогодні існує три основних філософських підходи, що поєднують у групи інформаційні концепції. Перший підхід виходить з того, що інформація має містити певні відомості про об'єкт, які належать абсолютно всім фізичним процесам і системам. Вони будуються на теорії відображення, де відображення розглядається як атрибут матеріального світу, а інформація пов'язується з потенційними можливостями передаватися і об'єктивуватися. Другий підхід про інформацію виходить з того, що інформація – це функція, яка притаманна лише системам, що самоорганізуються (біологічним, соціальним, кібернетичним, біо-соціо-технічним). Третій підхід розглядає інформацію як ідеальну сутність, яка має властивості містити і передавати відомості та існувати незалежно від матеріальних процесів.

На нашу думку, поняття інформації за своєю суттю більш повно розкриває перша група концепцій, про що йдеться у більшості філософських словників, які визначають інформацію як сукупність відомостей, що є об'єктом збереження, переробки і передачі.

Саме таке визначення інформації стало підставою для формулювання її правового статусу. У Законі України “Про інформацію” наводиться визначення інформації як предмета правових відносин. Згідно з ним, “інформація” – це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі. Саме ця суть, закладена у поняття інформації, утворює її зміст як головного об'єкта і найважливішої цінності інформаційної безпеки.

Крім того, поняття інформації використовується у значеннях знання, інформаційного продукту, інформаційного ресурсу, а також засобу управління [13].

Ст. 177 Цивільного кодексу України доповнює дане визначення Закону “Про інформацію” словосполученням “мали або мають місце” [14], що, на наш погляд, більш повно відображає динаміку та весь обсяг подій та явищ, відомості про які є інформацією.

Розглянувши визначення поняття “інформація”, перейдемо до визначення поняття “простір”. Простір (від. лат. *spatium*) – протяжність, вмістилище, в якому розташовані предмети і відбуваються події. Доступний нашим відчуттям простір є тривимірним. Взаємне розташування предметів у ньому характеризується відстанню і напрямком.

З побудовою теорії відносності простір став розглядатися невід'ємно від часу як простір-час. Розвиток квантової механіки та квантової теорії поля порушив питання про природу вакууму, тобто простору, в якому немає ні полів, ні частинок. Однак чимало суттєвих питань, пов'язаних із вакуумом, зокрема питання про енергію вакууму, залишаються досі не розв'язаними.

Простір характеризується такими властивостями, як довжина, структурність, співіснування й взаємодія елементів в усіх матеріальних системах [15, с. 56]. Ці його властивості успадковуються не тільки фізичним, а й будь-яким іншим видом простору. На нашу думку, існують наступні види просторів: фізичний, правовий, інформаційний та інші. Всі вони тісно взаємопов'язані між собою.

“Крім можливості бути заповненим, простір не має ніякої іншої властивості; якщо абстрагуватися від установа окремого місця та його наповнення, воно є порожнє й мертво ніщо” [16]. У нашому випадку – простір припускає інформаційне наповнення, тому ми в своїй статті будемо розглядати поняття “інформаційний простір”.

Щодо визначення цього поняття єдиної думки вчених немає. Так, З. Патрико зазначає: “Інформаційний простір держави – це множина текстових, аудіо- чи відео-повідомлень, які були оприлюднені чи плануються до оприлюднення на її території” [17, с. 234].

А. Марущак порівнює поняття “інформаційний простір” з поняттям “інформаційні ресурси” та зазначає, що “інформаційні загрози виникають у двох взаємопов’язаних, але суттєво різних сферах суспільного життя: в інформаційному просторі України та у сфері національних інформаційних ресурсів. Основоположним критерієм їх відмінності є ступінь упорядкованості і систематизованості. Якщо інформаційні ресурси – це взаємозв’язана, упорядкована, систематизована і закріплена на матеріальних носіях інформація, яка належить державі, юридичним особам приватного права і фізичним особам, то інформаційний простір – це здебільшого несистематизовані потоки інформації, що оприлюднюється учасниками інформаційних відносин: телерадіоорганізаціями, друкованими ЗМІ, Інтернет-виданнями тощо” [18, с. 13]. Інформаційний простір та інформаційні ресурси він вважає основними об’єктами забезпечення інформаційної безпеки держави.

Н. Шершньова, говорить навпаки, що інформаційні ресурси є частиною (елементом) інформаційного поля: “інформаційний простір будь-якої держави є організаційно впорядкованою сукупністю інформаційних ресурсів, інформаційних технологій, що реалізують інформаційні процеси” [19].

На нашу думку, викладені поняття А. Марущака більш повно відображають інформаційні відносини їх учасників та взаємодію між ними.

Спираючись на точки зору А. Марущака та Н. Шершньової, спробуємо дати наступне визначення: *Інформаційний простір держави – сфера (система), яка включає в себе: документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі; сукупність як систематизованих, так і несистематизованих потоків інформації, які в більшості своїй повинні керуватись державою за допомогою інформаційних комунікацій.*

Враховуючи те, що оголошені відомості є систематизованими потоками інформації, визначення поняття “інформаційний простір держави” набуде такого вигляду: *Інформаційний простір держави – сфера (система), яка включає в себе сукупність як систематизованих, так і несистематизованих потоків інформації, які в більшості своїй повинні керуватись державою за допомогою інформаційних комунікацій.*

Дія цього простору не повинна бути безмежною. Його межі повинні бути встановлені як з технічної, так і з правової точки зору. З технічної – на наш погляд, ці межі можна встановити за допомогою системи індикаторів та їх моніторингу. З правової – за допомогою прийняття закону України “Про інформаційний простір України”. Тому до вищезазначеного визначення необхідно додати: “у визначених нею межах”. Після цього визначення поняття “інформаційний простір держави” набуде такого вигляду: **Інформаційний простір держави – сфера (система), яка включає в себе сукупність як систематизованих, так і несистематизованих потоків інформації, які максимально повинні керуватись державою у визначених нею межах за допомогою інформаційних комунікацій.**

Виходячи з цього визначення, можна стверджувати, що висвітлення діяльності Української держави через Інтернет і традиційні ЗМІ має стати провідним напрямом державної інформаційної діяльності (пріоритетним національним інтересом).

Для розбудови інформаційного суспільства насамперед необхідно прийняти зміни і доповнення до законів України, що регулюють інформаційні відносини (щонайменше базовий Закон України “Про інформацію”, що навіть з останніми змінами 2005 року багато в чому є застарілим). Наступним кроком має бути прийняття Стратегії побудови інформаційного суспільства, яка вказала б принципи та напрями його розвитку та

забезпечила відповідний рівень відкритості суспільно важливої інформації для всіх її громадян і за цим показником наблизилася б Україну до провідних держав світу.

Запровадження європейських норм відкритості влади є ще одним реальним кроком нашої держави у процесі наближення до світових стандартів. Принцип відкритості інформації означає, що основним джерелом інформації про діяльність держави має бути сама держава, на користь чого свідчить і досвід передових країн світу.

Основу національного інформаційного простору мають становити власна історична інформаційна традиція, ментальність та особливості духовної культури українства, з одного боку, та досвід створення інформаційних просторів у інших країнах – з другого.

Розбудова єдиного національного інформаційного простору – це комплекс заходів як політичного, правового, так і духовного, морального, етнічного, організаційного тощо характеру, направлених передусім на формування громадської думки, тобто інформаційного суспільства. Створивши його, Україна для забезпечення прав громадян повинна не тільки стати частиною світового інформаційного простору, а й активно впливати на нього, приймати участь у його формуванні та розвитку.

Як показує практичний досвід зарубіжних країн, ефективне запровадження інформаційних технологій можливе лише за активної позиції керівників держави та реалізації відповідної політики всіма державними органами. Тому слід розробити Стратегію побудови інформаційного суспільства, в одному із розділів якої має бути окреслено межі та напрями розвитку інформаційного простору. Водночас із затвердженням цієї Стратегії має бути утворено найбільш ефективний орган, який буде займатися вирішенням практичних питань у цій сфері. Цей орган має вирішувати ці питання на міжвідомчому рівні, тому що десятки державних інституцій наділені різними повноваженнями захищати інформаційні ресурси та приватні інтереси кожного громадянина (для їх координації). І ним має бути, на нашу думку, Міжвідомча комісія з розвитку інформаційного суспільства в Україні при Раді національної безпеки і оборони України під головуванням Президента України. До її складу, крім представників органів державної влади, що відповідають за інформаційну безпеку, повинні входити також науковці, представники відповідних недержавних організацій і політичних сил.

На неї, крім основних, необхідно покласти виконання ще такого завдання – створення Системи індикаторів розвитку як інформаційного простору, так і інформаційного суспільства та їх моніторингу в тісній співпраці з європейськими партнерами, розглядаючи цю систему індикаторів як інструмент адаптації України до стандартів ЄС.

Висновки.

Проведене дослідження дозволило сформулювати авторське визначення поняття інформаційного простору держави: *Інформаційний простір держави – сфера (система), яка включає в себе сукупність як систематизованих, так і несистематизованих потоків інформації, які в більшості своїй повинні керуватись державою у визначених нею межах за допомогою інформаційних комунікацій.*

Спираючись на це визначення показано, що інформаційний простір держави є важливим елементом системи забезпечення інформаційної безпеки та основним елементом інформаційного суспільства, для розбудови якого необхідно:

- прийняти зміни і доповнення до законів України, що регулюють відносини у сфері інформаційної безпеки;
- прийняти Стратегію побудови інформаційного суспільства, в одному із розділів якої має бути окреслено межі та напрями розвитку інформаційного простору;
- прийняти закон України “Про інформаційний простір України”, де регламентувати права та обов’язки всіх учасників, які діють в інформаційному просторі та їх координацію;

– утворити Міжвідомчу комісію з розвитку інформаційного суспільства в Україні при Раді національної безпеки і оборони України;

– створити Систему індикаторів розвитку як інформаційного простору, так і інформаційного суспільства та їх моніторинг у тісній співпраці з європейськими партнерами.

Таким чином, визначення самого поняття “інформаційного простір” та проведення вищевказаних заходів дозволять здійснити важливі кроки в розбудові як системи забезпечення інформаційної безпеки держави, так і побудові інформаційного суспільства.

Використана література

1. В. Петрик. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і інформаційних операцій / [В. Петрик, О. Штоквиш, В. Кальниш, В. Полевий, В. Остроухов та ін.]. – К. : Росава, 2006. – 208 с.

2. Присяжнюк М.М. Психологічний захист від маніпулятивного впливу / М.М. Присяжнюк // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка : військово-спеціальні науки. – 2010. – Вип. 24-25. – С. 41-43.

3. Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Ірина Василівна Арістова. – К., 2002. – 476 с.

4. Олійник О.В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / О.В. Олійник. – К., 2006. – 201 с.

5. Марущак А.І. Щодо поняття “інформаційні ресурси держави” / А.І. Марущак // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2009. – Вип. 1(1). – С. 11-15.

6. Степанов В.Ю. Сучасний інформаційний простір / В.Ю. Степанов. – Х., 2010. – 289 с.

7. Глушков В.М. Основы безбумажной информатики / В.М. Глушков. – М., 1982. – 276 с.

8. Философский энциклопедический словарь ; под ред. Л.Ф. Ильчева, П.Н. Федосеева, С.М. Ковалева. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 217 с.

9. Брижко В.М. До питання застосування у правотворчості понять “інформація” та “дані” // Правова інформатика. – № 4/2005. – С. 31-37.

10. Хартія глобального інформаційного суспільства від 22.07.00 р. (прийнята в Окінаві). – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

11. Розвиток у сфері інформації і телекомунікації у контексті інформаційної безпеки : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 07.01.02 р. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

12. Інформаційна безпека сучасного суспільства : навч. посіб. / за ред. А.І. Міночкіна. – К. : МО України, ВІПІ НТУУ “КПІ”, 2006. – 188 с.

13. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. // Відомості Верховної Ради України, 1992. – № 48. – Ст. 650.

14. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.03 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст.144. – (Офіційне тлумачення положень ст. 177 див. в Рішенні Конституційного Суду України від 10.12.09 р. № 31-рп/09).

15. Столяров Ю.Н. Отологический статус документа и его практическое значение для библиотек / Ю.Н. Столяров // Библиотекосведение. – 1999. – № 4. – С. 50-59.

16. Краткая философская энциклопедия. – М. : Прогресс-Энциклопедия, 1994. – 576 с.

17. Партико З.В. Теорія масової інформації та комунікації : навч. посіб. / З.В. Партико. – Л. : Афіша, 2008. – 291 с.

18. Марущак А.І. Щодо поняття “інформаційні ресурси держави” // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2009. – № 1. – С. 11-15.

19. Шершньова Н.П. Національний інформаційний простір як відкрита система. – Режим доступу : [//www.president.gov.ua](http://www.president.gov.ua). – (Офіційне Інтернет-представництво Президента України).

~~~~~ * * * ~~~~~